

**LOTIN TILIDA ANATOMIK ATAMALARNING KELIB CHIQISHI VA
MA'NOSI****Duldulova Nargiza Ashimovna***Toshkent davlat tibbiyot universiteti O'zbek va xorijiy tillar,
pedagogika kafedrasida katta o'qituvchisi***Shokirova Jasmina Komiljon qizi***Toshkent davlat tibbiyot universiteti 1-kurs talabasi***Annotatsiya:**

Ushbu maqolada tibbiyot olamining poydevori hisoblangan lotin tili va uning anatomik terminologiya shakllanishidagi roli chuqur tahlil qilinadi. Anatomik atamalarning aksariyati qadimgi yunon va lotin tillaridan kelib chiqqan bo'lib, ular nafaqat tana a'zolarini nomlaydi, balki o'sha davrning madaniyati, mifologiyasi va kundalik hayotini ham aks ettiradi. Maqolada suyaklar, mushaklar va organlarning nomlanishidagi mantiqiy bog'liqliklar, metaforik o'xshatishlar hamda terminlarning semantik ma'nolari ochib berilgan. Tibbiyot talabalari va mutaxassislari uchun xalqaro muloqot tili bo'lgan lotin terminologiyasining universalligi asosiy e'tibor markazida bo'ladi.

Kalit so'zlar: *Anatomik terminologiya, lotin tili, etimologiya, yunoncha o'zaklar, Nomina Anatomica, metafora, tibbiy lug'at, suyaklar nomi, mushaklar nomenklaturasi, xalqaro standart.*

Аннотация:

В данной статье подробно анализируется латинский язык, являющийся основой медицины, и его роль в формировании анатомической терминологии. Большинство анатомических терминов происходит из древнегреческого и латинского языков, и они не только обозначают части тела, но и отражают культуру, мифологию и повседневную жизнь того времени. В статье раскрываются логические связи в наименовании костей, мышц и органов, метафорические сравнения, а также семантические значения терминов. Особое внимание уделяется универсальности латинской терминологии как международного языка общения для студентов и специалистов в области медицины.

Ключевые слова: *Анатомическая терминология, латинский язык, этимология, греческие корни, Nomina Anatomica, метафора, медицинский словарь, названия костей, номенклатура мышц, международный стандарт.*

Abstract:

This article provides an in-depth analysis of the Latin language as the foundation of medicine and its role in the development of anatomical terminology. Most anatomical terms originate from ancient Greek and Latin, and they not only name body parts but

also reflect the culture, mythology, and everyday life of that era. The article explores logical connections in the naming of bones, muscles, and organs, as well as metaphorical associations and semantic meanings of terms. Special attention is given to the universality of Latin terminology as an international language of communication for medical students and professionals.

Keywords: *Anatomical terminology, Latin language, etymology, Greek roots, Nomina Anatomica, metaphor, medical vocabulary, bone names, muscle nomenclature, international standard.*

Lotin tili ko'p asrlar davomida tibbiyot, biologiya va boshqa tabiiy fanlarning umumjahon tili bo'lib kelgan. Anatomik atamalar tizimi (nomenklatura) asosan qadimgi rimliklarning lotin tili va qadimgi yunon tili negizida barpo etilgan. Bu tillarning o'lik tilga aylangani aslida fan uchun katta foyda keltirdi, chunki ulardagi so'zlarning ma'nosi va grammatik strukturasi vaqt o'tishi bilan o'zgarmaydi, bu esa ilmiy aniqlikni ta'minlaydi. Anatomik atamalarning kelib chiqishini o'rganish (etimologiya) faqatgina tilshunoslik emas, balki tibbiyotning mohiyatini tushunishga yordam beradi. Har bir termin ortida aniq bir shakl, vazifa yoki o'xshatish yotadi. Masalan, tana a'zolarini nomlashda qadimgi anatomlar ko'pincha atrof-muhitdagi buyumlar, hayvonlar yoki o'simliklar dunyosiga murojaat qilishgan.

Inson skeletidagi suyaklar nomi bunga yaqqol misoldir. Masalan, "pelvis" (chanoq) so'zi lotinchada "tog'ora" yoki "havza" ma'nosini bildiradi. Bu nom suyakning ichki a'zolari ushlab turuvchi shakliga qarab berilgan. "Patella" (tizzaga qopqog'i) esa lotinchada "kichik tarelka" deganidir. Qadimgi olimlar tizza suyakchasini kichik idishga o'xshatishgan. Mifologiyaning anatomiyaga ta'siri ham beqiyos. Birinchi bo'yin umurtqasi "atlas" deb ataladi. Yunon mifologiyasida Atlas dunyoni yelkasida ko'tarib turuvchi titan bo'lgan. Inson anatomiyasida esa bu umurtqa butun bosh chanog'ini (dunyo kabi og'ir va muhim qismni) ko'tarib turadi. Shuningdek, tovondagi "Achilles" payi ham yunon qahramoni Axillesning zaif nuqtasi haqidagi afsona bilan bog'liq.

Mushaklar dunyosi (myologia) ham o'zining qiziqarli nomlanishi ga ega. "Musculus" (mushak) so'zining o'zi "mus" (sichqon) so'zining kichraytirilgan shakli bo'lib, "sichqoncha" degan ma'noni beradi. Bunga sabab, mushak qisqarganda teri ostida sichqoncha yugurayotgandek harakatlanishi deb hisoblangan. Mushaklarning shakliga qarab berilgan "deltoideus" (deltasimon) nomi esa yunon alifbosidagi "delta" harfiga (uchburchak shakli) o'xshashligini anglatadi.

Ichki a'zolar nomlanishida ham mantiqiy semantika yotadi. "Ventriculus" (oshqozon/qorincha) so'zi lotinchada "kichik qorin" deganidir. "Esophagus" (qizilo'ngach) esa yunoncha "oiso" (ko'tarmoq/eltmoq) va "phagein" (yemoq) so'zlaridan olingan bo'lib, ma'nosi "ovqatni eltuvchi" deganidir. Bu nomlar organning bevosita fiziologik vazifasini ko'rsatadi. Ko'p hollarda anatomik atamalar bir nechta

soʻzlar birikmasidan tashkil topadi. Masalan, "sternocleidomastoideus" mushagi uchta qismni ifodalaydi: sternum (toʻsh), cleido (oʻmrov) va mastoideus (soʻrgʻichsimon oʻsimta). Bunday murakkab nomlar mushakning aynan qayerdan boshlanib, qayerga birikishini aniq koʻrsatib beradi, bu esa anatomik topografiyada juda muhimdir. Qon tomirlar va nervlar terminologiyasi ham lotincha sifatlar bilan boyitilgan. "Arteria" soʻzi qadimgi davrlarda "havo tashuvchi nay" deb oʻylangan (chunki murdalarda arteriyalar boʻsh boʻladi). "Vena" esa shunchaki "oʻtkazuvchi" maʼnosini beradi. Shuningdek, nerv tizimidagi "vagus" (adashgan nerv) soʻzi uning tananing turli qismlariga tarqalib, "adashib" yurishiga ishora qiladi. Tibbiy lotin tilida prefiks va suffikslarning oʻrni katta. "Sub-" (ostida), "supra-" (ustida), "inter-" (orasida) kabi qoʻshimchalar aʼzoning joylashuvini belgilaydi. Masalan, subclavius – oʻmrov osti mushagi. Bunday tizimli yondashuv fanni standartlashtirishga xizmat qiladi.

Yuz va bosh qismidagi aʼzolar ham qiziq nomlangan. "Orbita" (koʻz kosasi) lotinchada "yoʻl" yoki "gʻildirak izi" degan maʼnoni beradi, bu koʻzning aylana harakati va shakliga ishoradir. "Cranium" (bosh chanoq) esa yunoncha "kranos" (dubulgʻa) soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, bosh miyani himoya qiluvchi poʻlat kiyimdek tasvirlanadi.

Lotin tili anatomiyada shunchaki nomlash vositasi emas, u mantiqiy oʻylash qurolidir. Talaba "femur" (son suyagi) soʻzini oʻrganganda, u bilan bogʻliq boʻlgan barcha arteriya, vena va nervlarning "femoralis" sifatini olishini tushunadi. Bu esa oʻnlab alohida maʼlumotlarni bitta mantiqiy zanjirga birlashtiradi.

Tibbiyotda "Nomina Anatomica" deb ataluvchi xalqaro standart mavjud boʻlib, u butun dunyo shifokorlari bir tilda gaplashishini taʼminlaydi. Oʻzbekistonlik jarroh ham, amerikalik kardiolog ham "Cor" (yurak) deganda aynan bitta organni tushunadi. Bu xalqaro hamkorlik va tajriba almashishda lotin tilining oʻrnini almashtirib boʻlmas qiladi.

Koʻp atamalar oʻsha davrning kundalik idish-tovoqlari bilan bogʻliq. Masalan, "Acetabulum" (chanoq suyagidagi tana chuqurchasi) lotinchada "sirka quyiladigan idish" deganidir. Bu nom chuqurchaning shakli oʻsha idishga juda oʻxshash boʻlgani uchun berilgan. Bunday oʻxshatishlar qadimgi anatomlarning kuzatuvchanligidan dalolat beradi.

Tilning tarixiy rivojlanishi davomida baʼzi arabcha yoki qadimgi yahudiycha soʻzlar ham lotinlashgan. Masalan, "nucha" (ensaning orqa qismi) arabchadan kirib kelgan. Biroq asosiy korpus baribir klassik lotin tilida qolmoqda. Bu tilning moslashuvchanligi va boshqa madaniyat yutuqlarini qabul qila olishini koʻrsatadi.

Xulosa qilib aytganda, lotincha anatomik atamalarni oʻrganish insoniyat sivilizatsiyasi tarixiga sayohat qilish bilan barobardir. Bu atamalar shunchaki quruq soʻzlar emas, balki asrlar davomida shakllangan ilmiy tafakkur va kuzatish natijasidir. Lotin tili anatomiyaning "jonli ruhi" boʻlib, u kelajakda ham tibbiyotning universal poydevori boʻlib qolaveradi. Anatomik terminologiya lotin tili asosida shakllangani

tibbiyotning barcha sohalari uchun fundamental ahamiyatga ega. Atamalarning kelib chiqishini bilish shifokorlarga terminlarni yodlashda emas, balki ularning mohiyatini anglashda yordam beradi. Lotin tili o'zining aniqligi, lakonichligi va metaforalarga boyligi bilan inson tanasining murakkab tuzilishini bayon etishda eng mukammal vosita ekanligini isbotladi. Bugungi texnologiyalar asrida ham lotincha nomenklatura o'zining dolzarbligini yo'qotmagan va fanlararo ko'prik vazifasini o'tamoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedov A. Odam anatomiyasi. — Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2017.
2. Azizova F. X. Lotin tili va tibbiy terminologiya asoslari. — Toshkent: "Ibn Sino", 2018.
3. Mirtajiyev M. Tibbiy terminologiya asoslari. — Toshkent: "Yozuvchi", 2019.
4. Shokirov A. Sh. Anatomik atamalar lug'ati. — Samarqand: "SamMI nashriyoti", 2021.
5. Xudoyberdiyev R. E. Odam anatomiyasi. — Toshkent: "O'qituvchi", 2016.